

SAATEKS

Eesti Rahva Muuseumi aastaraamatu 51. köites ilmuvad uurimuslikud artiklid käsitlevad mõningaid nendest teemadest, millele pööravad tähelepanu Eesti rahvakultuuri uurijad aastail 2007 ja 2008. Traditsiooniliselt ei avaldata aastaraamatus vaid muuseumi enda uurijate töid, vaid tutvustatakse erinevate Eestis tegutsevate etnoloogide uurimistöid. See on üks väheseid sedavõrd pika ilmutraditsiooniga erialaseid väljaandeid, mis on olnud alati suunatud eestikeelsele lugejaskonnale. Lisaks teadustööle peegeldab aastaraamat ülevaateartiklite vormis ka muuseumi enese muutumist.

Noore etnoloogi Kristi Grünbergi mälu-uurimuslik artikkel tegeleb mälukogukonnaga, nn vene multikate põlvkonnaga, kes identifitseerib end Nõukogude Eestis möödunud lapsepõlve ja noorukieaga seonduvate markerite kaudu (nt multifilmid, mai- ja oktoobriparaadid, banaanid kui (tarbimis)vabaduse sümbolid) , pidades end viimasteks, kes mäletavad nõukogude aega. Sedalaadi mälukogukonna keskmes on küsimus sellest, kuidas suhtuda nõukogude mineviku ning selle pärandisse. Autori vaateviisi kohaselt asuvad selle küsimuse juured esmajoones nn küpses nõukogude perioodis, s.o 1960.–1980. aastates, kuivõrd Stalini valitsusaja tõlgendamine eesti rahva kannatuse aastatena ei tekita eriarvamusi. Artikli eesmärgiks on vaadelda avalikuks refleksiooniks lavale seatud nn vene multikate põlvkonna kuvandit Andrus Kivirähki näidendis „Helesinine vagun“, mida analüüsitakse mälu etendamise (*performing memory*), mälu etendava teatri võtmes.

Folklorist Madis Arukask käsitleb oma artiklis folkloristide välitöid Venemaal, mis eelnesid 2006. aastal ETVs valminud dokumentaalfilmile „Elavalt maetud“. Seejuures keskendub ta peamiselt juhuitku esituse ja salvestamise küsimustele. 2005. aasta juulis Venemaal Karjalas Vepsa rahvusvallas Jašezero külas üksiku naisinformandi juures toimunud võtetel osales lisaks uurijatele ka Eesti Televisiooni võttegrupp. Arukask arutleb selle üle, kuidas ja miks

erineb elukutselise režissööri visuaalselt loodud nägemus teadlastele heiaastunud „tõelusest“, resümeeerides, et seda tingisid suuresti erinev ettevalmistus, erinevus informandi keele ja kultuuri tundmisel, kuid ka erinevad ootused ning näha- ja näidatatahtmised. Välitööd olid pingelised, kuna itku ja muugi materjali audiovisuaalsel salvestamisel lähtuti teletöö ettevalmistusega filmijate valikutest – mis keskendus pigem tavamõttes efektsemale ja kõnekama püüdmisele, mitte terviku kui sellise dokumenteerimisele, mida oleksid salvestamisprotsessis eelistanud folkloristid. See eneserefleksiivne visuaalantropoloogiline vaatlus aitab kindlasti mõelda ka kultuuriuurimusliku taustaga teledokumentalistika rollidele ja representatiivsusele laiemalt ning pakub võrdlusainest ka neile uurijaile, kes oma välitööde käigus ise filmikaamerat kasutavad või seda teha kavatsevad.

Järgmised kolm artiklit käsitlevad Eesti maaelu erinevaid aspekte alates maaelu representatsioonidest maaelanike endi silmis kuni maaelu materiaalsete aspektideni eesti kiviaegade ning taluarhitektuuri säilimise ja kaitse teemadel. Kõik need teemad on seotud mahukamate uurimisprojektide või autorite pikaajaliste uurimisteemadega.

Riin Alatalu artikkel põhineb 2007. aastal kaitstud magistritööl, mis vaatleb Eesti maa-arhitektuuri ja maastiku kaitsmise arengukaava valguses Eesti taluarhitektuuri kestmise ja kaitsmise võimalusi. Eesti talu on olnud Eesti eluviisi sümbol, rahvusliku identiteedi väljendus ja kaua aega ka siinse majanduse alustala. Hoolimata suurtest muutustest, mis tabasid Eesti maaelu ja maa-arhitektuuri II maailmasõja järel, on praeguseni piisavalt alles vanu taluhooneid, mis aitavad näha erinevate ajaloosündmuste ja ajastute mõju maastikule ja inimeste eluolule. Seetõttu väärib maa-arhitektuur mitte ainult uurimist, vaid ka reaalselt hoidmist tulevastele põlvedele. Samas on meie teadmised taluarhitektuuri seisust üllatavalt kesised. Praeguses Eestis on keeruline leida ammendavat statistikat traditsiooniliste taluehitiste arvu ning seisundi kohta. Täpselt ei ole teada näiteks isegi see, kui palju on alles sümbolväärtusega rehemajasid. Kui oletada, et Eesti tänasel territooriumil oli kunagi kokku umbes 60 000 rehemaja, siis paremal juhul on neist praeguseks alles 5–10%. Maa-arhitektuuri mahukamale uurimisele, aga ka kaitsele on viimastel aastatel õnneks rohkem tähelepanu pöörama hakatud ning selle määrgiks on ka Riin Alatalu uurimus. Tema artikli eesmärk on võr-

relda hoonetüüpide kui traditsioonilise maastiku osa säilitamise ja kaitsmise vajadust. Kuigi taluarhitektuur on oluline, on see selle-
gipooldest vähem kaitstud osa meie riiklikust kultuuripärandist. Kui
muinsuskaitse all on enam kui 2000 mõisatega seotud hoonet ja ligi
300 sakraalhoonet, siis talukomplekse on kaitse all 69, millest kol-
mandik asub Koguva külas. Kultuurimälestiste riiklikus registris on
255 taludega seotud objekti. Riin Alatalu rõhutab, et kultuuripärandi
säilimise eest ei vastuta ainult riiklikud institutsioonid ja omavalit-
sused, vaid ennekõike kohalik kogukond ise. Ilma omaniku ja ka-
sutuseta ei püsi ükski hoone. Nn omanikukaitse eeldus on inimeste
teadlikkus ja tahe, mõlemat aitab hoida ühiskonna toetus. Omanikke
motiveerib mitte ainult rahaline, vaid ka moraalne toetus, tähelepa-
nu ja huvi, mis kinnitavad, et tema kodu kiviaed või kaevurakked on
väärtused ka riigi seisukohalt.

Maa-arhitektuuri ja pärandmaastiku teemadega on seotud ka et-
noloog Madis Rennu artikkel, milles ta annab ülevaate oma väli-
tööde tulemustest, mis algasid 2005. aasta kevadel koostöös Eesti
Vabaõhumuuseumiga. Välitööde fookuses olid Eesti kiviaiad: püüti
välja selgitada kuivmüürina laotud kiviaedade piirkondlikke ehi-
tusiseärasusi ning kultuurirolle. Selgus, et paikkonniti on kiviaiad
ehitustehnoloogiliselt väga varieeruvad, sõltudes nii kohalikust loo-
dustaustast kui ka konkreetse kasutaja ootustest. Välitööde teine
olulisem osa oli kiviaedade igapäevase toimimise ning tarbimiskon-
teksti vaatlemine. Autor vaatlebki kiviaedu osana laiemast kultuuri-
protsessist, mitte kontekstist eemalseisvate üksustena. Kiviaiad pole
talurahvakultuuris esmase tähtsusega, kuid need moodustavad siiski
osa pärandmaastikust, aidates sellel eesmärgipäraselt toimida. Kivi-
aedadel on seoseid nii kogukonna vajaduste, lokaalsete töövõtete,
ümbritsevate loodusolude kui ka mitmete esmapilgul eemalseisvate
kultuurielementidega.

Aastaraamatu uurimuslike artiklite osa lõpetab ERMi teadur-
kuraatori Liisi Jäätsi artikkel, milles ta käsitleb tänapäeva Eesti
maainimeste toimetulekustrateegiaid, valikuid ja hoiakuid, toetudes
peamiselt 2003.–2004. aastal Kagu-Eestis Karula rahvuspargis toi-
munud etnoloogiliste välitööde materjalile. Ta joonistab välja kaks
inimeste rühma, keda ühendavad eelkõige sarnased seisukohad, aga
ka põlvkondlik kuuluvus ja senine elukäik. Esimesse, nn põlisela-
nike rühma kuuluvad peamiselt vanema põlvkonna esindajad, kes

on Karulas sündinud või sinna kolinud 1950.–1960. aastatel. Praegust maaelu kirjeldades märkavad nad asustuse hõrenemist, suhtluse vähenemist kohalike elanike vahel ja kultuurmaastiku võsastumist. Nende ideaaliks on põllumajanduslikule tootmisele keskendunud väiketalud, kuid omaenda kodutalu tulevikku ei näe nad kuigi helgetes toonides, kuna taludel ei ole jätkajaid. Nende elus ei mängi kuigi suurt rolli 1993. aastal rajatud Karula rahvuspark. Uus maaelanike põlvkond on Karulasse elama asunud 10–15 aastat tagasi, mõned esmajoones piirkonna kaitsealaks muutmise tõttu. Taluelu tähistab neile ka tervislikku eluviisi, pärandkultuuri ja looduskaitset. Nende kujutus maaelust on teistsugune kui põlisasukatel ning nad kasutavad elatusallikana neid ressursse, mille eest kaasaegne ühiskond on valmis rohkem maksma (turism, keskkonnakaitse, kultuuripärand), muutes reaalselt maaelu ühtlasi oma kujutlustele vastavaks.

Aastaraamatu teise osa moodustavad tagasisaated ja ülevaadet möödunud aastale, keskendudes peamiselt muuseumile endale. Etnoloog Indrek Jääts kirjutab meie seast lahkunud tuntud eesti etnoloogist Ilmar Talvest, kelle teadlasekarjäärist suurem osa möödus võõrsil – Rootsis ning Soomes. Tartu Ülikooli üliõpilased ja kraadiõppurid kirjutavad oma esimestest välitöökogemustest Komimaal. Need välitööd on märgiks sellest, et 1990. aastatel on Tartu Ülikoolis taas jõudu kogunud uurimisreisid soome-ugri rahvaste juurde ning seega soome-ugri suunaline uurimistöö, mis leiab loodetavasti järelkasvu praegu ülikooliõpinguid lõpetamas noorte uurijate näol.

ERMi aastaülevaadetes püüame tavapärase faktitiheda aastaaruande kõrval avaldada nüüdsest ka sissevaateid erinevatesse ERMi tegevussuundadesse analüüsivamate ülevaadete kaudu. Nii on aastaraamatus ülevaade ERMi näitustegevusest näitusemaja juhi Kristjan Raba ja näitusekorraldaja Taavi Tatsi silme läbi, lisaks traditsiooniline lühikokkuvõtte neljandast Maailmafilmi festivalist. Tegevusaruannete ja ülevaadetega jõuame välja 2007. aastasse. See periood on ERMi elus argiste tegevuste kõrval olnud ka ajajärk, kus väga suur osa igapäevasest tööst ja tähelepanust on suunatud Eesti Rahva Muuseumi uue hoone ehitamise ettevalmistamisele ning uude hoonesse rajatava püsiekspositsiooni kavandamisele. See on muuseumile rõõmus, kuid ka keeruline ja vastutusrikas aeg, sest Eesti Rahva Muuseum seostub avalikkusele ajaloo, traditsioonide ja väärtustega, mida uus hoone ja sellesse asunud uuenenud muuseum

mõne aasta pärast väärilt väljendama peaks. Samal ajal tuleb osata näha muuseumi ka muudes rollides ja ära tunda mitmeid teisi ülesandeid tänapäevases ühiskonnas. Kindlasti hakkab muuseumi muutumise ning uue maja suunas liikumise protsess üha enam peegelduma ka muuseumi järgmistes aastaraamatutes.

PILLE RUNNEL